

TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)

Uluslararası Hakemli Dergi Yılı: 2022/Güz, Sayı: 3

ISSN 2792-0879

Depremi Yaşayanların Çılgığı: Yaprak Destanları*

Hatice SARGIN**

Öz

Ülkemiz önemli bir deprem kuşağı üzerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla farklı zaman dilimlerinde pek çok deprem olmuş ve akabinde can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Depremler, depremler neticesinde yaşanan acılar, destanlar ve ağıtlarda dile getirilmiş, halkla paylaşılmıştır. Sözlü tarihimiz açısından da önemli olan ve taş baskı tekniğinin kullanımı ile başlayan dönemle birlikte belirmiş olan yaprak destanlarda, güncel konuların işlenmiş olması, bu destanlara haber değeri de katmıştır. Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına oradan da elektronik ortama geçiş süreciyle birlikte destancı âşıkların da eski önemini kaybettiği aşikârdır. Halk şiirinin mümessillerinden olan yaprak destancıları da özellikle 1980’li yıllara kadar destan yazıp söyleyip satmışlardır. Yaprak destanlarında dile getirilen depremler, pek çok ayrıntıyı okuyucuya sunmuştur. Depremleri bizzat yaşayıp, neticelerine şahit olan, işiterek acısını yürekten hisseden âşıklar, destanlarında ayrıntılı olarak deprem esnasında ve sonrasındaki yaşananları ve acıları işlemişlerdir. Yaprak destancıları, şiirlerinde Varto, Erzincan, Gediz, Çanakkale, Adapazarı, Mürefte vd. depremleri kaleme almışlar ve bunu halkla paylaşmışlardır. Yaprak destancıları yaşananları geniş halk kitlelerine ulaştırmaları yanında, önemli ölçüde kamuoyu oluşturma fonksiyonu da taşımaktadır. Yaprak destanları halk arasında iltifat ve ilgi görmüştür. Bu destanlar, halka muhtelif konularda malumat vermesi sebebiyle, halk gazetesi hüviyetindedir.

Anahtar Kelimeler

Yangın, destancı, deprem, sözlü, âşık, hasar

Destanlar, etimolojik olarak ve anlamları bakımından incelendiğinde şunlar görülür: “Dastan veya destan sözü Farsçada; ‘efsane, mesel ve hikâyet-i güzeştegan’ şeklinde karşılık bulmuştur. Farsça kökenli olan ‘destan’ kelimesinin İran tesiriyle Divan edebiyatımıza ve bu edebiyattan da umumi halk diline intikal ettiği görüşü yaygındır” (Avşar, 2019, s. 370). Bununla beraber destan kelimesine anlam itibariyle bakıldığında, bu sözcük, dilimize girmesiyle birlikte birden fazla anlamı karşılayacak şekilde farklı tür ve edebi gelenek içinde kullanılmıştır. Bunlar, epik destanlar, halk şiiri içindeki anonim ve âşık tarzı destan olarak halk edebiyatı geleneğindeki farklı destanlardır.

Âşık tarzı kültür geleneği içinde gördüğümüz destan türü, bireyi, halkı derinden etkileyen yangın, göç, deprem, salgın hastalık vb. olayların anonim şekilde söylenen ya da âşıklar tarafından belli bir ezgi ile dörtlükler şeklinde ve belli bir uyak düzeni ile ortaya koydukları nazımlardır. Burada özellikle tek

* Geliş tarihi: 26.08.2022

Kabul tarihi: 10.10.2022

Atf: Sargin H. (2022). Depremi Yaşayanların Çılgığı: Yaprak Destanları. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 3: 23-56.

** Gazi Üniversitesi, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, ANKARA/TÜRKİYE. E-posta: haticesar07@gmail.com ORCID: 0000-0002-3923-9751

yaprak halinde âşıklar tarafından yazılan destanlar ve bu destanlar içinde değerlendirilen yaprak ağıt-destanları üzerinde durulacaktır.

Destanlarda bir olay işlenmektedir. Ancak bu sıradan bir olay değil, toplumu derinden etkileyen olaylardır. Toplumun tamamını ya da bir kısmını derinden etkilemiş olaylar etkileyici, anlaşılır bir dille âşıklar tarafından işlenmektedir. Özellikle bu destanlar matbaanın yaygın şekilde kullanılmaya başlanmasıyla daha geniş kitlelere ulaşmış, ancak taş basmaların kullanıldığı dönem olan Tanzimat dönemiyle birlikte edebiyatımızda yaprak destanlar varlığını göstermiştir.

Gezginci destancılık olarak da adlandırılan yaprak destanlarla ilgili pek çok görüş vardır. Yaprak destanların basılıp çoğaltılmasında önemli olan matbaalar, tüm yazılı materyal için önem arz etmektedir.

Matbaa, kelimeler üzerinde yeni özel bir mülkiyet anlayışını da yaratmıştır. Birincil sözlü kültürde de insanlar bir şiir üzerinde mülkiyet hakkı iddia edebilirler, fakat herkesin yararlandığı şiir kaynakları, kalıplar ve konular, bütün sözlü geleneğin ortak malı olduğu için, böylece bir duygu yaygın değildir. Yazıyla birlikte, yazı hırsızlığına karşı öfke baş gösterir (Ong, 2012, s. 155).

Matbaanın kullanılmaya başlanmasıyla birlikte şiir, adeta bir dokunulmazlık da kazanmıştır. Sadece duygu ve düşünceler başkalarıyla paylaşılmıştır. Kelimeleri özel mülkiyetlerinden görmeyen gezginci âşıklar, eserlerini başkalarıyla paylaşmış ve destancılığı kazanç kapısı olarak görmüşlerdir. Matbaalarda basılan yaprak destanlardan intihal yapılması zordur. Çünkü halk şairleri genellikle ismini ya da mahlasını dörtlüklerde belirtmişlerdir. Ayrıca S. Güzeycan'ın "Çan Zelzelesi Yenice Felaketi Destanı"nda olduğu gibi destanlara genelde "her hakkı mahfuzdur, taklit edilemez" ya da halk şairi Hüseyin Elikara'nın "Adapazarı Depreminde Ölenlerin Destanı"ndaki gibi "taklit eden mes'uldür" şeklinde ibareler düşülmüştür. Bu da aslında intihale âşğın bir karşı çıkışıdır. Yaprak destanlar sözlü kültür tarihimiz açısından büyük öneme sahiptir.

Sözlü kültür, halkın 'mirî malı'dır. Sözlü kültür içinde kültürün yapısı gereği bir sözün 'uğrusu' ve aidiyeti hiç sorgulanmamıştır. İntihal düşüncesi yazılı kültürün ürünüdür. Ancak bu durum yazma metinler için değil, daha ziyade Walter J. Ong'un da belirttiği gibi, matbaa ile dağıtımı yapılan yazılı metinler için geçerlidir. Manzumelerini matbaada kendi mahlasları ile bastıran ve birçok kopyasını dağıtan destancı âşıklar, ticari kaygılarla mesleklerini icra ettikleri için, artık söz bir meta değeri ile birlikte karşımıza çıkar (Akbulut, 2012, s. 55).

Kazanç kapısı olarak görülen destanlarda sözcükler, bir destan içinde yer aldıktan sonra âşğa ait olarak görülmüştür. Bu destanlarda metinlerarasılıktan hareketle geçişken ve statik olmayan bir sözlü kültür devam ederken, diğer yandan bu türlerin yazılı kültür içinde yer almasıyla intihal fikri ortaya çıkmıştır. "Destancılar arasındaki yeni söz alışverişi, sözlü kültürden farklı olarak ticari bir kaygıyı beraberinde

taşıdığı için artık intihal olarak değerlendirilir” (Akbulut, 2012, s. 55). Destancı âşıkların yazmış olduğu destanlarla, ücretli ağıtçıların yaktıkları ağıtlar arasındaki bağ değerlendirilmeye alındığında ise şu yapıyı görmek mümkündür:

Finansal kaygı konusunda destancılar ile gelenekteki ücretli ağıtçılar arasında da bir ilişki kurmak mümkün görünmektedir. Çünkü destancılar, bir performans etkinliği olarak şehir meydanlarında, pazar yerlerinde ve tren garlarında ellerindeki üzüntü verici metinlerin içeriklerine dönük olarak tıpkı ücretli ağıtçılar gibi ağıt yakma taklitleri yaparlar. Sadece destancıların metinlerine odaklanmamız halinde bu destanlar ile ağıt türü arasında bir ilişki kurmak ve ürünleri ağıt-destanlar olarak yorumlamak ilk evvel akla gelecektir (Akbulut, 2012, s. 55).

Destanların folklorik özelliği yanında fakelore niteliği de bulunmaktadır. Çünkü bu tür destanları destancılar ısmarla üzerine yazıp söylemektedir.

Âşıklar, gerek sözlü kültür ortamında gerekse yazılı kültür ortamında Âşık Hüseyin Çırakman’ın ‘bazen destanlarımızın altındaki adresi tanımadığımız adamlar geliyordu. Bize haber veriyorlar veya işte benim şeyim var şunum bunum var bana bana bir türkü diye geliyorlardı. Çok böyle muskacı gibi olduyduk’ dediği gibi çoğunlukla sipariş üzerine bu tür ağıt-destanlar meydana getirmişlerdir (Çobanoğlu, 2000, s. 157).

Bu değerlendirmelere paralel olarak konu ile ilgili pek çok görüş ortaya konmuştur. Genel olarak, özel-ağıt-destan kasetleri, sözlü yazılı kültür ortamındaki ağıt-destanlardan farklı olarak âşıklar tarafından kaydedilmiştir. Bunların işlevsel yönleri devam edegelmiştir. Farklı işlevlere sahip olan bu destanlar, özellikle yaşanan acıyı canlı tutmuş ve bu acının süresini de uzatmıştır.

Bireysel ve toplumsal olaylar şeklinde destanda işlenen olaylar, farklı başlıklar altında değerlendirilebileceği gibi bu ağıt-destanlar sipariş üzerine yazılan destanlar ve bizzat yaşanmış olayların işlenmesi ile oluşturulmuş destanlar şeklinde de değerlendirilmiştir. Çobanoğlu’nun belirttiği gibi sözlü kültür ortamından elektronik ortama ülkemizde geçiş 1900’lü yılların başında gerçekleşmiş olup elektronik ortama ilk olarak gramofonla geçilmiştir. “Âşık tarzı mahsullerin kayıtları yerli plak sanayinin kurulmasından 1932 yılından sonra başlamış olmalıdır” (Çobanoğlu, 2000, s. 153). Gramofondan sonra görülen en önemli elektronik cihaz radyodur. Radyo yayınlarında âşıkların ortaya koyduğu ürünlere yer verilmiş ve bu radyo yayınları âşıkların da tanınmasına vesile olmuştur. “1960’larda plak ve pikapların kullanılması yaygınlaşır. Pikap ve plakların, kasetçaların ve kasetlerin 1970’lerden sonra yaygınlaşması takip eder. 1970’li yılların başından itibaren televizyon yayınları başlar ve yaygınlaşır” (Çobanoğlu, 2000, s. 153). 1960’ların sonlarında âşık edebiyatı ürünlerinin elektronik ortama geçişi hız kazanır. Sazı ve sesi güzel âşıklar, âşık tarzı şiirlerini, destanları, halk hikâyelerini kayıt yaptırarak satışa sunmuşlardır.

Sözlü kültürden elektronik kültür ortamına geçiş sürecinde destanların aktarım şekilleri dönemlere göre farklılık göstermiştir. Taş basmaların kullanılmaya başladığı Tanzimat döneminde başlayan yaprak destancılık son dönemlere kadar devam etmiştir.

Koz'un da ifade ettiği gibi 19. yy'da İstanbul'da her alandaki yenileşme, toplumdaki haberleşme isteğini de teşvik etmiş, halka en çabuk ulaşan gazetelerin bir haberleşme ve bilgi verme aracı olarak 19. yy'ın ikinci yarısında yaygınlık kazanması, geçmişten bu yana söyledikleri destanlarla buna benzer bir görev yapan âşıkları, destan türüne daha fazla ağırlık vermeye yöneltmiştir. Gezici gazete satıcıları gibi çalışan destancı âşıkların sesi güzel, gösterişli kişiler arasından çıktığı görülmüştür.

İstanbul'da ilk gazeteler sucu, tütüncü dükkânlarıyla bazı kıraathanelerde satılırken destancılar kollarına aldıkları, tek yaprak üzerine basılmış bir deste destanı kalabalık yerlerde yüksek sesle tanıtır, yanık yanık okuyarak başlarına biriken meraklılara satarlardı. Bu dönemde yaşayanlardan yazar Sermet Muhtar Alus, bir destan satıcısı delikanlıyı tanıtırken giyim kuşamını şöyle tasvir eder: Başta kalıpsız bir fes vardır, kaküller perişan ve perçemler afilidir. Omuzdan düğmeli yelek, ucu belden aşağı sarkık, bacakta yarım Fransız pantolon, genellikle çıplak ayaklarda yumurta ökçeli terlik yemeni karışımı bir ayakkabı bulunur. Destancı, bakışları baygın, gözleri mahmur, sakalı tıraşsız olmalı; yayık ağız ve çatlak sesle, bazen makamlı okuyanları da görülmekle birlikte, bağırmalıydı (Koz, t.y, s.y).

Yaprak destancı bu şekilde betimlenirken destancının en çok destan sattığı yerler ve destanlar hakkında şu bilgiler verilir:

Kolunda beyaz, sarı, pembe, yeşil gazete ya da helvacı kâğıdına basılmış destan yaprakları ile Galata köprüsünün üstünde ya da iki başındaki meydancılarda, Yeni caminin arkasında, Mahmutpaşa yokuşunda, Kapalıçarşı'nın içinde ya da kapı önlerinde, Bitpazarında ve Balıkpazarı, Galata, Tophane, Beyoğlu gibi külhanbeylerinin, ayaktakımın uğrak yeri olan meyhanesi bol semtlerde destancılara rastlamak mümkündür. Özellikle toplumun her kesiminden insanların ilgi duyacağı yeni bir olay olmuşsa destancı âşıkların herkesten önce haber alıp bunları destan haline getirmeleri uzun sürmezdi (Koz, t.y, s.y).

Halk arasında acısını unutmamanın kolay olmadığı ve uzun süre güncelliğini korumuş pek çok olay, destanlarda âşıklar tarafından yazılmış ve bunlar günümüze kadar gelmiştir. Özellikle, 19. yy. destan yazan ve bastıran destancı âşıkların ortaya çıktığı bir yüzyıldır. Bu yy.'daki önemli destancı âşıklar, büyük itibar da görmüşlerdir. Sözlü tarihimiz açısından önemli olan destanlara âşıklar arasında, Koz'un ifade ettiği gibi, numara verenler, destan yaprağının altında dağıtım adresi belirtip mührünü basarak mühürsüz nüshaların sahte olduğunu duyuranlar da vardır. Destancı âşık, destanlarını kendisi de bastırıp satabileceği gibi gezici destancılara toptan satarak bir tür üreticilik de yapmaktadır. Destanların basımı

ile ilgili olarak şunu belirtebiliriz: “Destanlar genellikle yaprak halinde basıldığı gibi risaleler halinde basıldıkları da olurdu” (Koz, t.y, s.y).

Destanlar özen gösterilip toplanmadığından ve ceplerde saklanıp yıprandığından tam olarak da meraklısına ya da ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştırılmadığı için belli bir süre sonra destanlarda işlenen konular güncelliğini yitirmiş olup bunların çok azı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Özellikle günümüzde sözlü tarihimiz bakımından önem arz eden yaprak destancılık unutulmuştur.

Ancak 1980’li yılların sonuna kadar zaman zaman Trabzon, Samsun, Bolu, Adapazarı gibi şehirlerde bastırdıkları destanları, boyunlarına astıkları teyplerden etraflarına biriken meraklılara dinleterek satan son destancılara Yeni Cami arkası, Beyazıt Meydanı gibi yerlerde arada sırada rastlanırdı. Son yıllarda bunlar da görülmez olmuştur (Koz, t.y, s.y).

Özellikle destancılığın ağırlık kazandığı yer İstanbul’dur. İstanbul’da dikkat çeken destancı âşıklar, Ermeni âşıklardan oluşmuştur. Bu âşıklar arasında da “özellikle Nâmi, Bidari, Lisânî gibi âşıkların Arap ya da Ermeni harfleriyle yaprak ya da risale halinde basılmış destanları, bu şairlerin de İstanbul hayatının güncellik taşıyan her yönüyle ilgilendiklerini göstermektedir” (Koz, t.y, s.y). Destancılık 19. yüzyılda farklı türlerin de satılmasını ve bunların da kazanç kapısı olmasını sağlamıştır. Özellikle “şarkı, türkü ve kanto sözü satıcılığı gibi yeni bir mesleğin doğmasına da yol açmıştır. Yeni çıkan ya da çok beğenilen şarkıları tek yaprak üzerine ya da risale halinde bastıran şarkı sözü satıcıları son yıllara kadar varlıklarını korumuşlardır” (Koz, t.y, s.y).

Sözlü tarihimiz açısından büyük değere sahip olan yaprak destanlar, sadece İstanbul’da değil, yurdun değişik yerlerinde büyük rağbet görmüş, bir gazete hüviyetine sahip yazılı tek sayfadan oluşan metinlerdir. Bu destanlarda özellikle toplumun genelini derinden etkileyen olaylar işlenmiştir. Bu olayların başında her dönemde yaşanmış ve toplumun ortak acısı olan olaylardan zelzeleler gelir. Toplumunu maddi ve manevi yönden etkileyen zelzeleler, her yaprak destanda farklı yönleriyle işlenmiştir. Bunlar da sözlü tarihimiz içinde çok önemli bir yer tutmuş olup folklorumuzun en önemli yapı taşları olmuşlardır. Özellikle 19. yy’dan 20. yy’a kadar Osmanlı toprakları içinde ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde pek çok zelzele yaşanmıştır. Elimizde bulunan yaprak destanlar, özellikle yaprak destancılığın rağbet görmeye devam ettiği 20. yy.’a ait metinlerdir. Âşıklar, yaprak destanlarda işlemiş oldukları depremleri farklı yönlerini ile ortaya koymuşlardır. Bunlar, depremin halk üzerindeki psikolojik etkisini, depremin nüfusa etkisini, sosyal ve kültürel yapıya etkisini, yapılar üzerindeki etkisini, deprem sırasında ya da sonrasında oluşan yangınları vb. özellikleri ortaya koymaktadır. Zelzeleleri işleyen yaprak destanların bir kısmı Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup büyük çoğunluğu da Latin harfleriyle âşıklar tarafından kaleme alınmıştır. Ancak depremlerin konu edildiği yaprak destanlar, aşağıda vereceğimiz destanlarla sınırlanamaz. Kronolojik sıraya uygun olarak ele aldığımız deprem konulu yaprak destanlar şöyle değerlendirilebilir:

Mürefte Depremi (1912)

1912 yıllarının en yıkıcı depremleri arasında yer alan deprem, halkı maddi ve manevi yönden etkilemiş olup hafızalardan uzun süre silinmemiştir. Bu depremle ilgili şu bilgiler verilebilir:

1912 yılı (27-28 Temmuz 1328) 8-9 Ağustos tarihinde Edirne, Çorlu, Gelibolu, Mürefte, Şarköy, Dedeoğlu ve Çanakkale’de etkili olan bir deprem meydana gelmişti. Bu depremin Kocaeli ve Adapazarı civarında da hissedildiği bilinmektedir. Depremin bugünkü ölçütlere göre yani Richter ölçeğine göre 7.4 şiddetinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu dönemde Edirne vilayetine bağlı Gelibolu sancağında halkın büyük çoğunluğunu Rumlar oluşturuyordu. Bir miktar Müslüman, biraz Ermeni, Musevi ve Kıpti de vardı. Deprem 8 Ağustos 1912 gecesi Gelibolu’da şiddetli bir sarsıntı ile başlamış, saat 07.30’da hafifçe, 9 Ağustos 1912 günü saat 15.55’te şiddetli bir şekilde hissedilmişti (Atalay, 2017, s.y).

Bu depremde pek çok can ve mal kaybı yaşanmış olup enkazdan çıkarılan yaralılar olmuştur.

Şiddetli sarsıntıların olduğu Mürefte depremini konu alan “Mürefte ve Civarı Büyük Zelzele ve Yangını Garib Destanı” adlı destan, İstanbul’da basılmıştır. Soyтары mahlaslı bir âşık tarafından kaleme alınan eser, Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

Mürefte depremi olarak deprem tarihimize geçen bu depremin oluş zamanı, depremde ortaya çıkan yangın ve her yerleşim yerinde kaç kişinin ölüp, kaç kişinin yaralandığı, yıkılan binalar ve o dönemde Osmanlı toprakları içinde bulunan yerleşim yerleri hakkında bilgiler destan özelliklerine uygun şekilde verilmiştir. Âşık, halkın müşkül durumda olduğunu belirterek depremin oluş zamanı ve yangını tetikleyen durumları aşağıdaki dördlüklerde şöyle ifade eder:

“Sene bin üç yüz yirmi sekiz tamam	Sabaha karşı herkes uyurken
Yirmi altı Temmuz Perşembe akşam	Kimi cümbüş kimi keyfin iderken
Ol kara gicenin sekizinde tam	Kimi rüyasında zengin olurken
Esmeye başladı poyraz rüzgârı	Patladı zelzelenin dehşet narı” (Soyтары, 1912, s.y).

Ayrıca âşık, depremin aralıksız on yedi saniye devam ettiğini ahşap yapıların, kargirlerin, mektep, kilise, nezaret ve kalelerin yıkıldığını eserinde belirtmiştir. Seksen dört şehir, köy ve kasaba vb.nin harabe olduğunu şu şekilde ifade eder:

“Seksen dört şehir köyle kasaba

Cümlesi birden oldu harabe

Karalar giyindi çok ana baba

Hükm-ü kader der kılar kararı” (Soytarı, 1912, s.y).

1912 yıllarında Mürefte depreminden etkilenen MerKate, İsterna köyü, Seyyidli, Şarköy, Gânos’da, Gelibolu, Platanos, Kestambuli, Çanakkale, Musalı, Aksakal, Karasu, Edirne, Çatalca, Silivri, Tekfur dağı, Terkos, İzmir, Fatos, Ortaköy, Sandık, Naibköy, Boldur, Dimetoka, Dedeğaç, Aydıncık, Hadımköy, Selanik, Havra, Kırdcaali, Milan, Keşan, Marmara, Kereste, Kavak, Lüleburgaz, Peristasis köyü, Balıkesir. Çantiayon, Mirli, Bolayır, Talakos, Palamut, Aksakal, İmroz, Eskolari, Bulaç, Mudanya, İstanbul-ı kebir gibi yerleşim yerlerinde ne kadar zayıat verildiği dörtlüklerde belirtilerek, o dönem yönetiminde bulunan Mustafa Reşit Paşa’nın halkı için ne kadar çok çaba gösterdiği,

“On bin hane harap iki bin insan

İrmedi murada hepsi sibyan

Beş bin yaralıya imdat koşturan

Sultan Mehmet Reşat merhamet kârı” (Soytarı, 1912, s.y).

dörtlüğünde ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere o dönemin aslında siyasi yapısı, depremin etkili olduğu alan, kaç kişinin hangi yerleşim yerinde öldüğü, kaç binanın yıkıldığı ya da zarar gördüğü ve Osmanlı topraklarında bulunan yerleşim yerleri de bu destanda yer almaktadır.

Resmi kayıtlarda Mürefte ve Şarköy’deki hasarlar hakkında şu bilgiler verilir.

Depremden meydana gelen hasâra her iki yerde de yangın tahribatını eklemiştir. Mürefte’deki 850, Şarköy’deki 1085 evden hemen sağlam denecek bir tek ev bile kalmamıştır. Bu iki kasabada da yangın ile depremin tahribâtını ayrı ayrı incelemek mümkündür. Şarköy’de yangının uzanamadığı, ulaşamadığı yerler vardır. Doğaldır ki oradaki hasarlar yalnız depreme aittir. Böyle olmakla birlikte o yerlerde yıkılmadık bir eve rast gelmek mümkün değildir. (...) Yangın, depremin yıktığı evleri yakmış, kül etmiştir. Buralardaki felâketzedelerin durumu da diğer yerlerle karşılaştırılabilecek gibi değildir. Yangın olmayan yerlerde herkes bir yatak, bir yorgan, elbise parçası velhâsıl eşyasından bir kısmını kurtarabilmiştir. Mürefte ve Şarköy biçâreleri çırlıçıplak sokaklarda kalmışlardır. Tümüyle yıkılan evlerin sayısı bütün deprem alanında 9000 civarındadır (Öztin,1987, s. 104).

Resmi kayıtlarda deprem sırasında yangınların olduğu ifade edilmektedir ki bu da destanda belirtilen deprem sırasındaki yangınları işaret etmektedir. Destanda verilen hasar ve ölüm oranları ile yazılı kaynaklarda verilen oranlar aşağı yukarı aynı olmakla birlikte tam olarak örtüşmemektedir. Bunda

değişik durumların etkisi bulunmaktadır. Destandaki köy isimleri ve oralardaki deprem hasarları, dönemin yönetiminin alandaki çalışmaları vb. durumlar yazılı kaynaklarda ifade edilmekle birlikte destanda deprem döneminde yaşananlar daha ayrıntılı şekilde ortaya konmuştur. Destanın bir Ermeni matbaasında basılması o dönemde Ermeni nüfusun o bölgede fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Resmi kaynaklarda geçen azınlıkların (özellikle Ermeni ve Rumların) varlığı, destanda görülen azınlıklarla uyum göstermektedir.

Erzincan Depremi (1939)

Tarihi süreçte Erzincan pek çok depreme sahne olmuştur. 20. yy öncesine ait olan destanlar, genellikle cönklerde yer almış olup 20. yy'daki depremler destan şeklinde yaprak destanlarda yerini almıştır. Zayıfın hat safhada olduğu depremlerden biri de 1939 Erzincan depremidir.

Erzincan ili ve çevresinde, Kuzey Anadolu ana fayı çok sayıda kola ayrılmakta ve yer yer kuzey ve güneye doğru sıçrama yapmaktadır. Böylece, bu kollar arasında kalan alanlar çökerek bir taraftan Erzincan ovası (Erzincan bileşik çek-ayır havzası) oluşmakta, diğer taraftan, ana fayın sıçrama yaptığı yerlerde hareketin kilitlenip uzun süre enerji birikmesi de depremlere yol açmaktadır. Bu nedenle depremler geçmişe ve günümüzde oldu, gelecekte de olacaktır. Nitekim 1939 depreminin merkez üstü, Erzincan ilinin yaklaşık 25 km kuzeybatısındaki Koçyatağı köyü çevresiydi ve burası ana fayın güneye doğru sıçrama yaptığı bir yerdir (Tuygun, 2004, s. 172).

1939 yılında diğer yerleşim yerinde depremin etkisi şöyle olmuştur: “(21 Kasım): Tercan ve Başköy yörelerinde hasara ve insan ölümüne sebep olmuştur. (27/28 Aralık): Çarşambayı Perşembe gününe bağlayan gece saat 2’de olur. 7-8 şiddetindeki deprem, Erzincan ve civarında yekûn 15600 kişinin hayatına mal olur. Hemen hemen bütün binalar yıkılır” (Tuygun, 2004, s. 29-30).

Her depremden sonra yaşanan göç olayı bu depremden sonra da görülmektedir. Depremden kurtulmuş pek çok vatandaş ya devletin sağladığı imkânlarla ya da kendi imkânlarıyla batı ve güney illerine göç eder. Ancak daha sonra birçoğu geri dönmüş olmakla birlikte bir kısmı da gittikleri yerlerde daimi olarak kalmıştır.

İçişleri Bakanlığı'nın 29.01.1940 tarihli bildirisinde, bu deprem tahribatı şöyledir:

Ölen insan sayısı	Yaralanan insan sayısı	Yıkılan bina Sayısı	Hasar gören bina Sayısı
-------------------------	---------------------------	---------------------------	----------------------------------

Erzincan (merkez)	9.189	3.464	6.601	605
Mrk. Köyler	4.125	388	5.473	2.019
Refahiye (merkez)	-	1	15	105
(köyler)	2.202	192	2.673	-
Kemah (mrk.)	-	3	142	571
(köyler)	55	76	548	245
Tercan (köyler)	12	16	776	1.098
Pülümür	15	5	15	-
Yekûn	15.600	4.125	14.401	4.043

Bu depremle birlikte, Erzincan şehri bir kez daha yer değiştirmiş; önce 1 km. kuzeye ‘muvakkat’ (geçici) şehir olarak taşınıp, daha sonra bu mahallin de kuzeyine bugünkü yerine imar olunmuştur (Tuygun, 2004, s. 29-30).

Deprem, Trabzon, Tokat, Amasya, Gümüşhane, Ordu, Giresun gibi illeri de etkilemiş ve bu illerde pek çok zayıat verilmesine neden olmuştur. Bu zayıatlar maddi ve manevi yönden olmuş olup, pek çok insan ölmüş, binalar hasar görmüş ve hayvanlar telef olmuştur. 1939 Erzincan depremi pek çok destana konu olmuştur. Bu destanlardan ikisi de Âşık İlhamî (Posuslu Nuri Baba)’ye aittir. Bu destanları diğer destanlardan ayıran özellik, âşığın destanı yazmadan satmasıdır. Yani âşık doğaçlama destan söylemiş ve bunun karşılığında depremezeler için para toplayarak onlara yardım etmiştir. Gelişen olaylar üzerine âşık, iki ağıt-destan söyler. Olay şu şekildedir:

Felâket Destanları

15 Aralık 1939’da Erzincan depremi olur. O gün de Nuri Baba Trabzon’dadır. Anası hastadır. Onu tedavi ettirmeye götürmüştür. İş icabı şehri dolaşmaktadır. Nuri Baba, ‘durum bana ihsas edilmiştir’ der. Sabahleyin meydana doğru giderken tanıdıklarından bazıları bana yaklaşarak felaketi haber verdiler. Korktuğum başıma geldi. Çok içlendim. Sanki felaketi önleyecektim gibi daha hızlı yürümeye

başladım. Gavur Meydanı'na geldiğimde baktım ki Trabzon Belediye Başkanı Muammer Bey felaket için para toplamaya çalışıyor. Yaklaşıp dedim ki Muammer Bey bu iş böyle olmaz. Yarın Samsun 50 bin, Giresun 50 bin toplar ve Trabzon aşğılarda kalırsa bu bir züldür. Nasıl yapalım dedi. Ben de 'sen kürsüden in' deyince o zaman anladı ve 'nasıl istiyorsan öyle yap' diyerek kürsüyü bana terk etti. Kürsüye çıktım. Ey ahali; şu anda yalnız beş liram var. Anam hasta. Onu tedaviye getirdim. Ben geçineceğim. Buna rağmen beş liramı felâketzedeler için veriyorum dedim ve arkasından cuşa gelen gönlümü halka açtım (Tozlu vd., 2016, s. 75).

Burada âşık, iki destan söyler. Ağıt-destan olarak nitelendirilebilen ilk eserde Erzincan depreminin nice canlar aldığı, yer yerinden oynadığı, gelinlerin ve kızların can verdiği, yer altında pirlerin figan ettiği, pek çok binanın, mescitlerin yerle bir olduğu ifade edilirken âşık, son dörtlükte şöyle der:

“İlhami göz yaşın akıp çağladı

Dostuna üç yeğen kurban eyledi

Bu matem kalbimde karar eyledi

Yürekten çıkar mı acın Erzincan” (Tozlu vd., 2016, s. 76).

Genel olarak, ağıt-destanda Erzincan insanının feryatları içinde kaldığı, depremin büyük yıkıcı etkisi ve bu acıyı insanların hiçbir zaman unutmayacağı ifade edilir.

Âşık, aynı şekilde doğaçlama olarak söyleyip depremzedeler için para topladığı ikinci ağıt-destanını söyler. Destan, üçlük ve dörtlüklerden meydana gelmiştir. Bu destanda âşık, depremin Erzincan için yıkıcı olduğu ancak birlik ve beraberlik içinde buranın eski halini alabileceği konusunda insanlara ümit aşılamaktadır. Bu ağıt-destanda âşık, depremin dini boyutunu şu dörtlükte verir:

“Elesti bezminde oldu bu hitap

Elbet böyle devri daim olacak

Nice bin âlemler oldular türap

Kün fekân emrinden ihsan olacak” (Tozlu vd., 2016, s. 76).

Destanda, nice canların bu depremde yok olduğu belirtilirken Allah'tan yardım istenmekte ve artık insanlarımız için her günün matemle geçeceği ifade edilmektedir.

Âşık, her dörtlükten sonra vermiş olduğu üç mısralık kısımda, yıkılan yerlerin tamirinin yapılabileceğini, insanların depremden dolayı yaşadıklarına çok üzüldüklerini ve nüfusta bir azalmanın olacağını şöyle mısralara döker:

“O yıkılan yerler tamir olacak

Bizim için çok çok matem olacak

Velakin nüfusda noksan olacak” (Tozlu vd., 2016, s. 77).

Üç mısralık bu bölümlerin her dördlükten sonra bazı mısraları değışmekle birlikte, genel olarak bu tekrar bölümünde, yapılan yardımların kimlere gideceğı, depremden dolayı hasar gören yerlerin tamir edileceğı ifade edilir.

Destanda ölenlerin sayısı tam olarak verilmezken genel bir ifade kullanır. Pirlerin bile yer altında uyandığı, bu depremden dolayı günlerin matem içinde geçeceğı belirtilir. Nice canın toprak olduğu, toplanan paralarla yıkılan yerlerin tamir olacağı ve öksüz yavrulara bakılacağı ancak nüfusta azalmanın olduğu belirtilir.

Nuri Baba bu ağıt-destanları söyledikten sonra ‘tam elli bin lira topladım ve kürsüden indim’ der. Böylece Erzincan üzerine ilk ağıt-destanı o söylemiş, yardımı da o toplamıştır. Daha sonra bu destanlar bastırılıp bir tanesi on beş liradan satılır. Halbuki o gün için bunların gerçek değeri (her birinin) 40 paradır. Nuri Baba, ‘bunlar da yardım için bastırılıp dağıtılmıştır.’ der (Tozlu vd., 2016, s. 78).

İkinci ağıt-destanda genel olarak âşık, depremin Allah’ın emri olduğunu ve her yerin tamir olacağını, nüfus kayıplarının yaşanacağını belirtirken Türk insanına seslenerek birlik olup depremden kurtulanlara yardım etmemiz gerektiğini, depremin yıkıcı etkilerini vurgulamakta yapılan yardımların ne şekilde ve nerede kullanılacağını ifade etmektedir.

Erzincan depreminin etkilediğı alanlardan biri de Doğanşar ve çevresidir. Bu etkiler, Osman Söker’in ağıt-destanında işlenmiştir. Fikri Karaman tarafından yayımlanan ve tek bir sayfadan oluşan eserle ilgili şunlar bilinmektedir:

26-27 Aralık 1939 tarihi Erzincan, Kelkit ve Yeşilırmak vadileri için tarihin en kötü günü oldu. 39 depreminde on binlerce insanımızı kaybettik. Doğanşar ilçe merkezindeki ölü sayısı 300 civarındaydı. Ev, ahır ve samanlıklar kullanılamaz hale geldi. Çok sayıda hayvan telef oldu. O acı gün hakkında çok ağıtlar yakıldı, yazı kaleme alındı. Yakılan ağıtlardan biri Ağustos 2002 tarihinde tesadüfen elime geçti. Şiir Osman Söker’e ait. Osman Söker, şiirini depremden bir hafta sonra Hacı Emin Serin’e göndermiş. Şiirin aslı Osmanlıca. 2005 yılında vefat eden Emin Hoca, bu önemli belgeyi 62 yıl kitaplarının arasında saklamış. 10.08.2002 günü şiiri okuyarak Latin alfabesine çevirdi (Karaman, 2020, s.y).

İkiliklerden oluşan ağıt-destanda, depremin Allah’tan geldiğı ve sadece insanlara Allah’ın yardımcı olabileceğı, herkesin üzgün olduğu ve hükümetin de depremzedelere yardım ettiği belirtilirken bu depremin etkilediğı alanlar şu mısralarda dile getirilir:

“Erzincan, Suşehri, Koylasar, Sivas,

Ey ulu Tanrı sen eyle hâlâs.

Tokat, Reşadiye, Zile Ovası,

Harap oldu çok aile yuvası.

Büyük Almus, İpsile'nin dağları,

Ölen öldü kan ağlıyor sağları” (Karaman, 2020, s.y).

Ayrıca Türklere tüm dünyadan yardım geldiğı ağıt-destanda şöyle ifade edilir:

“Bütün dünya yardım etti Türklere,

Zelzeleden mahsun kalan fertlere”(Karaman, 2020, s.y).

Bunun yanında ağıt-destanda pek çok kişinin bu depremde öldüğü, yolların kapanması nedeniyle erzağın depremzedeye zamanında gelmediğı ve büyük ölçüde depremde etkilenen ve harabeye dönen yerler ağıt-destanda verilmektedir.

Destanda deprem sonrası çadırların kurulduğı ifade edilirken pek çok yabancı ülkenin Türklere yardım ettiği ve yardım eden ülkeler arasında yer alanlar şu mısralarda dile getirilir:

“Dost İngiliz yardımları gönderir,

Alaman, Urusya geri dönderir.

Mısır, Afganistan, Hindistan gardaş,

Türkiye harabe imdada ulaş” (Karaman, 2020, s.y).

Destanın son kısmında depremzedelere yardım edilmesi gerektiğı vurgulanırken, genel olarak depremzedenin içinde bulunduğu durumlar ve depremzedelere yapılan yardımlar ağıt-destanın konusunu oluşturur. Ayrıca ağıt-destan 26-27 Kanun-u evvel 1939 tarihinde kaleme alınmıştır.

1939 depremini konu edinen bir diğey yaprak destan, dokuz yapraktan oluşan “Destan-ı Zelzele” adlı eserdir. Destanın şekil özellikleri şöyledir:

Destan-ı Zelzele isimli eser biri kayıp on bir sayfa ve iki kısımdan meydana gelmektedir. Yazar her dörtlüğe ‘hane’ adını vererek numaralandırmıştır. Otuz

dokuz dörtlüğü bulunan destanının altı ile yirminci dörtlüklerinin yer aldığı dördüncü sayfası kayıptır. Dörtlüklere verilen numaralardan dördüncü sayfada beş dörtlüğün bulunduğu anlaşılmaktadır. Kayıp sayfanın dışında mevcut sayfalarda da bir dörtlük silik olduğu için okunamamaktadır. Kayıp ve silik dörtlüklerle birlikte destan toplam kırk beş dörtlükten meydana gelmektedir (Dündar, 2019, s. 761).

Destan şekil yönünden ve destanın bulunduğu yer olarak incelenecek olursa şu özellikleri görürüz:

Destan metni birbirine zımba teli ve siyah bir ip ile tutturulmuş dokuz yapraktan meydana gelmektedir. 2006 yılında bir sahaftan satın alınan ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hamdi Yıldırım'ın şahsi kütüphanesinde bulunan 'el-Beyân' adlı Arapça sözlüğün içinden çıkmıştır. Eserin bütün sayfaları fotoğraflandıktan sonra orijinal nüshası Yıldırım'a teslim edilmiştir (Dündar, 2019, s. 761).

Destandan hareketle destanla ilgili destan şairi, şairin nereli olduğu ve o dönemde var olan köylerin isimleri konusunda şunlar söylenebilir:

Otuz birinci dörtlüğün ilk mısraından şairin mahlasının 'Firkatî' olduğu, otuz ikinci dörtlüğün ikinci mısramda ise adının 'Bilâl' olduğu görülmektedir. Otuz üçüncü dörtlüğün altında, genellikle yazar isimlerinin önüne eklenmesi adet olan 'el-Hakîru'l-Fakîr ed-Dâî el-Kadem ibaresi yer alır. Bu ibarenin altındaki iki satır silinmiş olduğu için destanın şairini tam olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Destanın ikinci kısmında özellikle Erbaa ve çevresindeki köylerin isimlerinin verilerek her dörtlükte bir köyden söz edilmesi, yazarının Erbaalı veya Erbaa ile yakın bir irtibatının olduğunu düşündürmektedir (Dündar, 2019, s. 761).

Destanla ilgili olarak şunlar söylenebilir: Destan bölümlerden oluşmuştur. Birinci bölüm altı sayfadan oluşmuş olup otuz iki dörtlükten meydana gelmiştir. İkinci bölüm ise üç sayfadan oluşmuş ve on iki dörtlükten ibarettir. Sayfalardaki dörtlük sayıları birbirinden farklılık göstermekle beraber destanın ikinci kısmı yazısı, üslubu yönünden ilk kısım ile aynı özellikleri göstermektedir. İkinci bölümün sonunda herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Ancak her iki bölüm de özellikleri bakımından incelendiğinde aynı tarihte yazılmış olduğu görülmektedir.

Destan metnine göre deprem bölgesi şöyledir: Destanın otuz iki kıtalık ilk bölümünde âşık, Erzincan, Tokat, Samsun, Niksar, Reşadiye ve çevresinden söz etmektedir. Depremden etkilendiği bilinen Gümüşhane, Giresun, Sivas, Ordu ve Amasya gibi şehirlerden destanda söz edilmemesi dikkat çekmektedir. On iki dörtlükten oluşan ikinci kısımda Lâdik, Eskidir, Eynesür, Ahınca, Çayırbüğü, Zilhor, Aydınsofu, Kuşup, Karaağaç ve Büyük Almus gibi yerler ve özellikle Erbaa çevresindeki kasaba ve köy adları geçmektedir. Deprem, gece saatlerinde meydana gelmiştir. Çok sayıda ev yıkılmış, enkaz altında ölenlerin yanında enkazdan çıkarılan yaralıların çetin iklim şartlarından dolayı da iyileşmelerinin

imkânsız olduğı ifade edilmiştir. Toplu ölümlerin çok olduğunu gösterebilmek için ölenlerin arabalarla toplandığı destanda şöyle ifade edilmiştir:

“Nice canlar karıştılar türâba

O güzel yerler oldu harâbe

Mevtâları nakl için koşuldu araba

Kıyametin misli bir zaman oldu” (Dündar, 2019, s. 765).

Yıkılan evler nedeniyle yolların kapandığı, çeşmelerin kuruduğı gibi hususlara dörtlüklerde yer verilirken hava koşulları, gecelerin uzun, gündüzlerin kısa oluşu da olumsuz durumlar arasında görülmüştür ve bu durumlar destan dörtlüklerinde işlenen konular arasındadır. Bunun yanında yıkılan evlerin çoğunluğunun ahşap olduğı esen rüzgâr nedeniyle yangınların çıktığı ve bazı enkaz altında kalan kişilerin yangınlarda hayatlarını kaybettiğı, cesetlerin sokaklara serildiğı şöyle ifade edilir:

“Titredi yerler kasdı kavurdu

Eski rüzgârlar yıkdı devirdi

Birçok haneleri ateşe çevirdi

Yakdı cesetleri bir büryân oldu” (Dündar, 2019, s. 768).

Ayrıca ilk etapta devletin bu depremde yardım elini uzatamadığı, durumu iyi olan vatandaşlardan yardım istendiğı destanda belirtilen hususlardandır. Bunların yanında, Samsun valisinin çabaları takdir edilmiş, Tokat valisinin tedbirler konusunda duyarsızlığı valinin itibarının zedelenmesine neden olmuştur. Bu durum da destan dörtlüğünde işlenmiştir. Şöyle ki:

“Tokat’ın içinde büyük çay akar

Vali efendi de keyfine bakar

Felaket bildirenlerin gönlünü yıkar

Emsaller içinde çok rezil oldu” (Dündar, 2019, s. 769).

Niksar ve köylerinde zayıtın çokluğu ifade edilirken, Reşadiye nüfusunun yarısının bu depremde öldüğü destanda belirtilmektedir. Lâdik’te ölenlerin sayısının bilinmediğı, Eskidir köyünde evlerin tamamının yıkıldığı, Çayırbükü köyünde evlerin yarısının yıkıldığı Alaaddin köyünde ve Büyük Almus’ta hasarın çok olduğı belirtilmiştir. Zilbor, Aydınsofu ve Karaağaç köylerinde taş üstünde taş kalmadığı ifade edilir.

Bu depremin Allah’tan geldiğı deprem sayesinde Allah’ın kullarına olan lütuf ve adaletinin anlaşıldığı destanda ifade edilmektedir. Bu depremin sebebi olarak âşık, dini yozlaşmayı işaret etmektedir. Bunların

yanında bazılarının işini lâıyıkıyla yaptığını bazılarının duyarsız olduğunu söyleyerek âşık sitem eder. Destanın son kısmında yaralılara şifa, ölenlere rahmet dilenir.

Çanakkale, Yenice, Çan Depremi (1953)

(M=7,2) magnitüdüly meydana gelmiştir.(...)Gazete haberleri arşivlerinden derlenmiş ve verilen bilgilere göre tahribat oldukça yüksek ve aralıklarla artçı depremler devam etmiştir. Bu depreme bağılı olarak; 30.000 km²lik bir alanda hasar ve tahribat meydana geldiğı, 8.000'den çok yapının yıkıldığı ve ağır hasarların meydana geldiğı belirtilmiştir. Bununla birlikte, çok sayıda yapı da hafif hasarlı olarak etkilenmiştir. Yıkılan binalar (211 okul, 176 resmi bina, 27 Cami) ve ölen insan sayısı (250 kişi) önemli boyutlarda gözlenmiştir. Depremin hazırlanan şiddet haritası incelendiğinde, Çanakkale yarımadası, Anadolu'nun kuzeybatı kesimi, Marmara ile Kuzey Ege arasında yer alan civar bölgeler depremden az ya da çok depremden etkilendiğı anlaşılmaktadır. Yenice fay zonu yakınında ve bir çakıl konisi üzerinde kurulmuş bulunmaktadır. Bu nedenle hasar çok şiddetli olmuş 450 evden 420'si ağır hasar görmüş 1700 kişiden 192'si yaşamını yitirmiştir. Gönen'de 16 kişi ölmüş, 2.449 yapıdan 738'i ağır hasara uğramış ya da önemli hasar geçirmiş ve 570 evde de az hasar gözlenmiştir (Öncel, 2014, s. 11).

Ağır hasarlara neden olan depremin yıkıcılığı ve verdiğı hasar yaprak destanlarda âşıkların dilinden anlatılmıştır. Deprem, halk şairi Fehmi Gür, halk şairi Ali Gürbüz, Ordu halk şairi Faruk Eşref Keskin'in ve S. Güzeycan'ın destanlarında farklı yönleriyle işlenmiştir.

Halk şairi Arapkirli Fehmi Gür, 1953 Çanakkale-Çan depremini yaprak destanında işlemiştir. Yaprakta bulunan "Çanakkale Boğazında Batan Geminin Hakkında" ve "Zelzele-Çan, Gönen, Sarıköy, Yinice" adlı destanlar, Malatya'da 1953 yılında basılmıştır. Deprem destanında çadırdaki kalan çocukların durumu ve depremin halk üzerindeki etkileri işlenmiştir. Ayrıca destanda depremin oluş zamanını, depremedelerin durumunu ortaya koyan şu dörtlüğü görmekteyiz:

"Çadırlar kurulmuş karın içinde

Millet bir acayıp zarın içinde

Şen günleri kaldı harın içinde

Yürekleri dağlar çadır altında" (Gür, 1953, s.y).

Hastaneleri depremde yaralanmış kişilerin doldurduğunu çadır içinde yaşayan halkın yaşadığı sıkıntıları ve depremin etkisini halk şairi şöyle anlatır:

"Hastanelerde yaralı dolu

Çoğunun kırılmış kanadı kolu

Şökmüşler başından atmışlar alı

Karaları bağlar çadır altında.” (Gür, 1953, s.y).

Genel olarak destanda, Yenice'nin depremden nasıl etkilendiğı, 1953 depreminin ardından karlar içine kurulan çadırlarda yaşayanların durumu, depremin Çan, Gönen ve Sarıköy'deki tahribatı ve anasız yavruların durumu, hastanelerdeki yaralıların hali ortaya konurken son dörtlükte iyi dileklerde bulunulur.

1953 yılında meydana gelen Çanakkale depremini işleyen destan, halk şairi Ali Gürbüz tarafından yazılmış olup eser tek yaprakta ibarettir. Yaprakta bulunan “Kazaya Uğrayan Dumlupınar Destanı” ve “Zelzele Felâketine” adlı destanlar, Ankara'da bastırılmıştır. Yaprak destan, 21/4/1953 tarihinde yazılmıştır.

Destanda kullanılan kelimelerde ağız özelliğı görülmektedir. Eserde, depremde pek çok kişinin öldüğü ve telefonların depremden dolayı artık işlemez olduğı, depremin Allah'tan geldiğı ve büyük yıkıma neden olduğı belirtilerek, devletin her zaman halkın yanında olduğı ifade edilir. Ayrıca halk şairi, köylerin ve kasabaların durumunu ortaya koyarken bu dönemde devam eden Kore Savaşı'na destanın bir dörtlüğünde telmihte bulunmaktadır. Şöyle ki:

“Köy, şehir, kasaba oldu virane

Yazma ile bunlar gelmez kaleme

Acı sen Kore'de şehit olana

Kullarına yardım eyle Yarabbi” (Gürbüz, 1953, s.y).

Her bir dörtlükte Allah'a yardım etmesi için yakarıшта bulunan halk şairi, Yenice'nin depremde aldığı hasarı anlatmıştır. Deprem sonrası alınan hasar ve seyyar hastanelerin kuruluşunu şöyle belirtir:

“Bir deprem oldu da yerler yarıldı

Yıkıldı binalar millet kırıldı

Seyyar hasdaneler ora kuruldu

Mahsum kullarına acı Yarabbi” (Gürbüz, 1953, s.y).

Genel itibariyle destana bakıldığında depremin etkilerini, deprem sonrası yapılan çalışmaları ve Allah'ın yardım etmesi için dualar edildiğini görürüz.

1953 Çanakkale depremi ile ilgili diğeri bir yaprak destan Ebulhayır Mustafalı köyünden Ordu halk şairi Faruk Eşref Keskin'e aittir. Eser, “Balıkesir Çanakkale İzmir Zelzele Faciası” başlığı altında 1953

yılında Ordu’da basılmıştır. Halk şairi, depremin üç büyük şehir olan Çanakkale, Balıkesir ve İzmir’deki etkilerini ortaya koyar. Şöyle ki:

“Çanakkale, İzmir, Balıkesir’in

Harap oldu bütün şehir köylerin

Her evlerin çöktü dıvar peyleri

Durur mu bilmem ki şimdi peyleri

Çanakkale, İzmir, Balıkesir’in

Yenice, Gönen’de çok evler çöktü

Taşı toprağını dibinden söktü

Bu âfet herkesin boynunu büktü” (Keskin, 1953, s.y).

şeklinde olayın tehlikeli boyutları ortaya konur. Destan 52 mısradan meydana gelmiş olup dördlükler şeklinde ayrılmamıştır. Destanın genelinde felâketin Çanakkale, İzmir ve Balıkesir üzerindeki yıkıcı etkileri anlatılır.

S. Güzeycan tarafından yazılan “Çan Zelzelesi Yenice Felaketi Destanı”nda “yer yer dördlük, zaman zaman da bend ve beyit nazım birimi kullanılmıştır. Ölçüsü ve kafiye şemasıyla diğer ağıt-destanlardan ayrılan bu destanda serbest ölçünün kullanılması ve nazım biriminin diğer destanlardan farklı olması dikkat çekici bir özelliktir” (Parmaksız, 2010, s. 243). Yaprak destan ayrıca diğer destanlardan farklı olarak yedi sayfadan ibarettir. Çanakkale’de, 1953 yılında basılmış olan yaprak destanda, “Bütün hakkı mahfuz zelzelenin içinde olup şaşkına dönen felâketzede S. Güzeycan” ibaresi bulunmaktadır.

Destanda ilk olarak âşğın ismi verilmektedir ve Yenice, Gönen ve Çan’da depremin yıkıcı etkileri ve ölenlerin sayısının çok olduğu belirtilerek deprem tarihi ve saati verilmiş depremin belirtileri şu şekilde işlenmiştir:

“Aldı eline kalemi halk şairi Hasan S. Güzeycan

Dinle vatandaş ne oldu Gönen ile Yenice Çan

Çöktü Gönen harap oldu Yenice, yıkıldı Çan

Bu şehirlerde ölen binlerce can.

18 Mart 953 gecesı saat geçmişti dokuzu

Görülmemiş bir uğultu kaplamıştı Çan’ı

Çok geçmeden aradan patladı bir top sesi

Patlayan top değildi vatandaş bir kuvvetti” (Güzeycan, 1953, s. 1).

Bunun yanında destanda, deprem hakkında Ankara'nın bilgilendirildiği, radyodan deprem haberlerinin verildiği, cami, mescit, minare gibi altı yüz senelik tarihi yapıların bu depremde yıkıldığı, ilk yardım elini uzatanların Bigalılar olduğu ifade edilirken mevsimin kış olduğu bağrıışan annelerden ve uyuyan küçük yavrulardan destanda söz edilmektedir.

Çanakkale ve Biga kurtarma ekiplerinin Çan'a ve Yenice'ye çok geç ulaşabildikleri ve deprem sırasında 1939 Erzincan depreminde olduğu gibi mahkûmların dışarı bırakıldığı, bunların enkaz altındakileri kurtarma çabaları destanda belirtilmiştir. Bir kış mevsiminde fırtınalı yağın bir kar anında meydana gelen deprem sırasındaki yangınlar, bu yangınlarda yanan evler ve kişiler destanda verilmiştir.

Binaların yıkıldığı, nice canların depremde kurban verildiği, depremden dolayı aklını oynatanların olduğu yaprak destanda ifade edilirken aşağıdaki dörtlükte 1935'te Çan'da yaşanan büyük yangına hatırlatma yapılır ve 1953'teki depremin Çan'a etkileri belirtilir. Şöyle ki:

“35 de yanıp kül olmuştu Çan.

Yenice'de o zaman sana oldu kurban

53 de zelzeleden mahvolup çöktü Çan.

Yenice'de üstelik sana gitti kurban” (Güzeycan, 1953, s. 3).

Depremde ölenlerin ve yaralananların çok olduğu, Kızılay'dan ve ordudan yardımların geldiği, Yenice'nin depremde yok olduğu belirtilirken yurt dışından özellikle Amerika ve Arjantin'den yardımların geldiği ifade edilir. Daha sonraki bölümlerde Çanakkale, Çan, Yenice ve Gönen'de tahribatların olduğu, bu maddi ve manevi zayıtların yanında özellikle isimler belirtilerek bunların deprem sırasındaki durumları hakkında bilgiler verilmektedir. Destanın son kısmında depremedelerin acısına koşan reisicumhura iyi dilekte bulunulmakta, Büyük Millet Meclisi'nin ve Kızılay'ın yanında oldukları vurgulanmakta ve zelzelede Dumlupınar'da ölen deprem şehitlerine rahmet dilenmektedir.

Destanda genel olarak, depremin kişi ve binalar üzerindeki yıkıcı etkileri, depremin oluş zamanı ve deprem öncesi belirtiler ve son kısımda iyi dilekler yer almaktadır.

Muş-Varto Depremi (1966)

“7 Mart ve 11 Temmuz 1966 tarihlerindeki depremlerle sarsılmış olan Varto, tarihindeki en ağır tahribatı 19 Ağustos 1966 tarihinde saat 14:22:10'da 20 saniye kadar süren depremde yaşadı. Dalgalar halinde gelen sarsıntılar yerin kabuğunu çatlatacak şiddetteydi” (Zengin, 2020, s. 801).

Deprem esnasında ve deprem sonrası görülen değişimler oldukça dikkat çekicidir. Bunun yanında depremde pek çok can kaybı da yaşanmıştır. “Varto’da 2.101 kişi hayatını kaybetti, 1.246 kişi de yaralandı. Diğer şehirlerin ilçe ve köylerindeki vefatlarla birlikte 2.517 kişi hayatını kaybetmiş, 1.420 kişi yaralanmış, 20.007 mesken de yıkılmış veya ağır hasara uğramıştı.” (Zengin, 2020, s. 801). Deprem sonrası ölü sayısı ile ilgili pek çok rivayet de mevcuttur.

1966 yılında Muş’un Varto ilçesinde yaşanan deprem yıkıcı etkiye sahip depremlerdendir. Yaprak destanlara konu olan ve döneminde satılan bu yaprak destanlardan biri de Vartolu Birol Baytekin’e aittir. Haberci kimliği ile bilinen âşıklar, yaprak destanlarda da bu özelliklerini ortaya koyup destanlarında toplumun yaşadığı olaylardan, olayı yaşayan kişilerden vb. durumlardan yaşadığı dönemde ve sonrasında toplumu haberdar ederek sözlü tarihimize ışık tutmaktadır. “Nerdesin Vartom” adlı destan, Vartolu-Birol Aytekin tarafından 1966 yılında yazılmış ve Sivas’ta bastırılmıştır.

“Nerdesin Vartom” adlı destanda depremin insanlar üzerindeki etkisi, Çaylar, Doğanca ve Seki köylerini ne derece etkilediği belirtilirken, depremde âşğın seksen haneli köyünün yok olduğu üzerinde de durulmaktadır. Şöyle ki:

“Yıkılmış köyüm uğramış dertten derde
Seksan haneli beş yüz nüfuslu köyüm nerede
Susadım dostlar su içtiğim çeşmem nerede
Ayrıldın mı şirin Vartom vatanın kucağından” (Baytekin, 1966, s.y).

“Cuma, cumartesi bir deprem mi oldu
Gurbetteyim a dostlar haberim yoktu
Kurbanlar sayısı binleri buldu
Ayrıldın mı şirin Vartom vatanın kucağından” (Baytekin, 1966, s.y).

dörtlüğünde depremin cuma ve cumartesi olduğu ve ölenlerin sayısının çok fazla olduğu ifade edilmektedir.

“Türk Milleti karalar bağladı
Uçakla yaralılara ekmek dağıldı
Ölenler sayısı daha tesbit olmadı
Ayrıldın mı şirin Vartom vatanın kucağından” (Baytekin, 1966, s.y).

dörtlüğünde ise âşık aslında bu destanı, ölenler henüz tam tespit edilmeden hasar tespit çalışması devam ederken yazdığını belirtmektedir. İnsanların bu depremden dolayı üzgün olduğu yaralı ve depremden zarar görmüş kişilere uçaklarla ekmek dağıtıldığı ifade edilir.

“Cenazeler yığılmış toprak altında

Kurtarma ekipleri en son çabada” (Baytekin, 1966, s.y).

dizelerinde depremden sonra ölenlerin henüz tespitinin yapılmadığı ancak ölenlerin çok fazla olduğu ifade edilir. Âşık, kurtarma ekiplerinin son hızla çalışmalarını devam ettirdiklerini yani devletin yardım için depremzedelerin yanında olduğunu belirtmiştir.

Destanda genel olarak, depremin insanlar üzerindeki psikolojik etkisi, deprem sırasında o bölge insanının durumu, depremin il, ilçe ve köylerdeki etkileri, devletin uzattığı yardım eli ve yapılan çalışmalar işlenmiştir.

Varto depremi ile ilgili diğer yaprak destan, “Deprem Destanı” ve “Nerde?” adlı destanlardır. Bahtıkara tarafından yazılan destanlardan “Nerde?” adlı destan bir annenin ağzından kaleme alınmış ve yaprak destan 1966 yılında yazılmış, İstanbul’da bastırılmıştır. Ayrıca yaprak destanda sağ-üstte kimsesiz kalmış bir çocuk yazısı üstünde bir resim ve sol alt kısımda yıkıntılar arasında üç felâketzede köylü yazısı üstünde bir deprem resmi bulunmaktadır.

Destanlar içerik olarak incelendiğinde depremin etkileri açık bir şekilde görülmektedir. Yapraktaki ilk “Deprem Destanı”nda, yer altından sesler duyulduğu, evlerin beşik gibi sallandığı ve yıkıldığı destanda belirtilmektedir. Varto’da depremin yapılara etkisinin anlatıldığı ve etki altında olan ilçeler ve köyler aşağıdaki dörtlükte verilmiştir:

“Bir anda yıkıldı Varto’da evler,

Toprakla bir oldu Doğuda köyler,

Hınıs, Tekman, Çat; o anı söyler,

Evleri mezara çevirdi deprem” (Bahtıkara, 1966, s.y).

Deprem felâketinin fazla ölümlere neden olduğu (üç bin gibi), insanlarda dayanma gücünün kalmadığı aşağıdaki dörtlükte belirtilmektedir:

“Böylesi felâket nerde görüldü?

Bahtımıza sonsuz acı örüldü,

Üç binin üstünde defter dürüldü

Dayanma gücünü yok etti deprem” (Bahtıkara, 1966, s.y).

Depremın mala ve cana etkisi dörtlüklerde vurgulanmaktadır. Destanda Varto depreminin genel olarak maddi ve manevi etkileri dile getirilmekte olup deprem neticesinde viran olan il, ilçe, kasaba ve köyler ile bunların durumu anlatılmaktadır.

“Deprem Destanı”nın bulunduğu yaprakta yer alan “Nerde” adlı destanda bir annenin deprem esnasında toprak altında yaşadıkları ve çocuklarını kaybedişi, eşiine çocuklarını bulması için yalvarışı dile getirilir. Öncelikle eşiini, oğlunu ve kızını kendisi toprak altındayken soran annenin feryadı dile getirilmiştir. şöyle ki:

“Enkazın altında ben kaldım naar, l bilin beni mezara koyun,

Dilim imdat ister, gözüm kan saçar; Duymam acısını gözümü oyun?

Ekipler gelmiş de stm açar, Kanlı elbiseden yavrumu soyun,

Hani koruyanı, er kocam nerde?.. Hani glen yüzler, ko oğlum nerde?” (Bahtıkara, 1966, s.y).

Yaprak destanda enkaz altındaki annenin çığlığı duyulmaktadır ve eşiine, kızının, oğlunun durumunu soruşu da yer almaktadır.

Genel olarak, “Nerde” adlı destanda âşık, enkaz altındaki bir annenin ağzından deprem sırasında çocuklarının ve eşiinin durumunu öğrenme çabası içinde olan bir annenin feryadını işlemiştir.

1966 Varto depremine ait diğer destan ozan Riza Ceylan’a aittir. Eser, bir sayfadan ibaret olup “Deprem Destanı” başlığı altında 1966 yılında yazılmış, İzmir’de bastırılmıştır. 1966 yılında yaşanan Varto depreminde birçok insanın yaralandığı ve birçoğunun öldüğü her dörtlükte dile getirilmekle birlikte şu dörtlüklerde açık bir şekilde ortaya konur:

“Yurdumda duyuldu depremin hızı

Herkesin kalbinde acı bir sızı

Kiminin ezilmiş kt kalmış dizi

Mazlumun ahini ne yaptın dünya?

Sellere boyandı gözlerdeki yaş

Bırakmadı taş üstünde tek bir taş

Gövde, kol, bacak ezilen bunca baş

Kefensiz ly ne yaptın dünya?” (Ceylan, 1966, s.y).

Deprem sırasında Doğu'nun durumunu ifade eden, her yerin ateşten cehennem olduğunu söyleyen âşık, yaşanan depremi toprağın isyanı olarak nitelemekte ve özellikle Varto'da her yerin kan olduğunu belirtmektedir. Enkaz kaldırma çalışmasında Mehmetçiğın canla başla çalıştığı, Doğu'da depremin verdiği hasarın çok olduğu ve depremin yaşandığı sıralarda dünyanın aslında dostluğunu göstermediği şu dörtlükte vurgulanmaktadır:

“Mehmetcik durmadan toprağı kazar

Milyonları geçti yapılan hasar

Toprak niye böyle doğuda azar

Düştü doğu dost olur mu dünya” (Ceylan, 1966, s.y).

Depremde pek çok binanın yıkıldığı, her yerin ceset dolduğı ve Hınıs'ın durumuna destanda yer verilmektedir. Bununla beraber devletin sadece enkaz kaldırmada Mehmetçiğı görevlendirmekle kalmadığı, Başbakanın da depremedelerin dertlerine ortak olduğu ve sanki dünyanın yerinden koptuğı, ana ile kuzunun seslerinin nerden geldiğinin bilinmediğı belirtilir.

Genel olarak, depremden halkın ne şekilde etkilendiğı, halkın acıları, dünya milletlerinin tutumu, depremin yapılara etkisi, enkaz kaldırma çalışmalarında Mehmetçiğın rolü ve devletin her zaman halkın yanında olduğu destanda vurgulanır. Bu destanlar dışında Âşık Ahmet Bayrak'ın “Varto Kazasının Doğudaki Zelzele Felaket Destanı” adlı yaprak destanı gibi destanlar, Varto'nun deprem tarihine ışık tutmaktadır.

Adapazarı (ya da Mudurnu) Depremi (1967)

22 Temmuz 1967 tarihinde yerel saatle 18.56'da Türkiye'nin kuzeybatısında Mudurnu vadisi civarında aletsel koordinatları 40.60-30.80, magnitüdü (Ms) 7.1, şiddeti X olan büyük bir deprem meydana gelmiştir. Depremde 86 kişi hayatını kaybetmiş yaklaşık 5200 konut hasar görmüştür. 22 Temmuz 1967 Mudurnu Vadisi depreminin hasar dağılımına bakıldığında, hasarsız veya çok az hasar gözlenen köylerin çalışma alanının kuzeydoğusunda, orta derecede hasarlı yerleşim merkezlerinin yüzey kırığına yakın bölgelerde en az fazla hasarın ise episanıra yakın, yüzey kırığı üzerinde bulunduğu belirlenmiştir (Nurlu ve Görmüş, 1998, s. 110-111).

22 Temmuz 1967 yılı cumartesi günü yaşanan Mudurnu depremi ve bu depremin etkileri yaprak destanlara da konu olmuştur. “Adapazarı Depreminde Ölenlerin Destanı” adlı destan, Bulancak'ın İcilli köyünden halk şairi Hüseyin Elikara tarafından 1967 yılında yazılıp bastırılmıştır. Destanda deprem tarihi olarak 23 Temmuz verilmekte olup verilen tarih, yazılı kaynaklardaki 22 Temmuz'la çelişmektedir. Ancak, âşık artçı sarsıntılardan yola çıkarak bu tarihi vermiş de olabilir.

Destanda, Allah'tan gelen bu depremde nice canlar gittiği, yüzlerce insanın enkaz altında kaldığı, Sakarya'nın bir mahşer yerini andırdığı, kiminin anasını ve kardeşini aradığı dile getirilirken yedi aylık bebeklerin bile depremde can verdiği, dehşetli bir depremin yaşandığı ifade edilir. Türk insanının bu depremden çok etkilendiği ve insanlarımızın üzüldüğü, sağlık ekiplerinin yaraları sardığı kadere karşı gelinmeyeceği destan dörtlüğünde ifade edilmektedir. Anaların, babaların, ninelerin evlatlarını kaybettiği belirtilmektedir. Depremdeki ölü sayısı, anne ve evlatların durumu, Kızılay'ın yardımları ile ilgili dörtlüklerde bilgi verilmektedir. Ayrıca tüm komşu il ve bucakların, devlet yönetiminin deprem bölgesinde olduğu ve yaraları sarmak için çaba gösterdiği ifade edilir. Hükümetin her daim depremedelerin yanında olduğu destanda belirtilirken Hayriye İndere adlı bir kişinin de korkudan öldüğü şöyle dile getirilir:

“Hayriye İndere öldü korkudan

Ekmek su sıkıntısı vardır bir yandan

Hükümet yardıma koştu dört elle candan

Kaderi ilâhi elden ne gelir” (Elikara, 1967, s.y).

Bazı insanların ya öksüz ya yetim kaldığı, depremde sakat kaldıkları, pek çok yuvanın depremle yok olduğu, yaralı insanların da hastanede tedavi gördüğü, yardıma koşan kurumun Kızılay olduğu vurgulanırken, Akyazı'nın durumu şöyle belirtilir:

“Mahşer yeri gibi Akyazı kazası

Budur bizim alınımızın yazısı

Evde ağlaşıyor körpe kuzusu

Kaderi ilâhi elden ne gelir” (Elikara, 1967, s.y).

Destanda, Sakarya'da koca binaların depremle yok olduğu, insanların ızdırap içinde olduğu ifade edilmektedir. Bu destanda dikkat çeken husus, depremden etkilenen ya da enkaz altında kalan kişilerin isimlerinin verilmiş olmasıdır. Ayşe Sürücü adlı kişinin trajik durumuna destanda yer verilir.

Deprem sonrası araçların deprem bölgelerine ekmek ve çadır taşıdığı, sağlık ekiplerinin depremedelerin yaralarını sarmak için çalıştıkları, kiminin can verdiği kiminin yaşama tutunduğu ve depremin Allah'tan geldiği belirtilir. Âşık Hüseyin bu olayı bizzat gördüğünü, çok üzüldüğü ve ağladığını ve böylelikle destan yazdığını ifade eder.

1967 yılında yazılan bu destanın bazı dörtlüklerinde depremden etkilenen ya da depremde ölen kişiler isimleriyle belirtilerek halkın depremden ne derece etkilendiği ortaya konur. Ayrıca destanda sağlık çalışanlarının, hükümetin halkın yanında olduğu, depremden etkilenen ilçe ve köyler, depremde ölenler vb. durumlar verilmektedir.

Sözlü tarihimiz açısından oldukça önemli olan bu destanlarda o dönem ve deprem olayı hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Van Depremi (1976)

1976 Çaldıran depremi olarak kayıtlara geçen deprem hakkındaki bilgiler şöyledir:

Doğu Türkiye’de Van kentinin 90 km kuzeydoğusundaki Çaldıran ve dolayında 24 Kasım 1976 Çarşamba günü, Kandilli gözlemevinin değerlendirmesine göre 7,6 büyüklüğünde bir deprem olmuştur. Deprem Türkiye saati ile 14.30’da meydana gelmiş, çok büyük can ve mal kaybına yol açmıştır. Depremde hayatını yitirenlerin sayısı hakkında güvenilir bir resmî açıklama yoksa da bu sayının beş bin dolayında olduğu anlaşılmaktadır (Arpat vd., 1977, s. 29).

Depremden çevre il ve ilçeler de etkilenmiştir. Özellikle, “Van ve Ağrı ile merkezleri ve Özalp, Erciş, Diyadin ilçe merkezlerinde deprem hasara yol açmamış, kırık çizgisinden 20 km. uzaklıkta bulunan Muradiye ilçe merkezinde ise önemli can ve mal kaybı meydana gelmiştir” (Arpat vd., 1977, s. 29).

Ağrılı âşıklardan Binali Kılıç, Van depremi ile ilgili “Acıların Acısı” adlı destanını yaprak destan şeklinde 1976 yılında yazmıştır. “Bu yaprak destanı, Ağrı’da Yeni Matbaa’da bastırarak, trende, otobüste Van ili ve Van’ın Erciş ilçesinde Ağrı merkez ve Ağrı’nın Tutak ilçesinde sattım” (B.K., kişisel görüşme, 26 Haziran 2022) şeklinde ifade etmiştir. Yaprak destanın üzerinde fiyatının 100 kuruş olduğu belirtilmiştir.

Âşık Binali Kılıç, destanda depremin Doğu’ya etkilerini anlatmaktadır. Âşık, depremin bölgede ne derece yıkıcı olduğunu şu dörtlükte ifade eder:

“Kağıttanmış gibi uçtu evler

Haritadan çıktı nüfuslu köyler

Şaşırıldı büroda paşalar beyler

Allah Allah diye yere gömüldü” (Kılıç, 1976, s.y).

Âşık, destanda depremzedelere devletin yardım ettiğini, enkaz kaldırmak için çaba gösterdiklerini, nice köylerin harap olduğunu belirtirken depremin neden olduğu ölü sayısından ve milletin kederinin artığından şu dörtlükte bahseder:

“Üç bin beş yüz oldu ölü sayısı

Arttı bu milletin kederi yası

Nice gelinlerin kaldı kınası

Allah Allah diye yere gömüldü” (Kılıç, 1976, s.y).

Görüldüğü üzere destandaki ölü sayısı ile resmi kayıtlarda geçen ölü rakamları aşağı yukarı örtüşmektedir. Az da olsa rakamlar arasında farkın bulunmasının nedeni, destanı âşığın enkaz kaldırma çalışması sırasında yazmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca âşık, “bu bilgileri, radyo haberlerinden duyduğu kadarıyla ve enkaz kaldırma çalışmaları sırasında, artçı sarsıntılar devam ederken ölü sayısı tam netleşmeden bu destanı yazdım” (B.K., kişisel görüşme, 26 Haziran 2022) diyerek destanı yazdığı ortam ve zaman hakkında bilgi verir.

Âşık, destanda haberleşme ile ilgili bağlantılar kurulduktan sonra her yere haber verildiğini ve geçmiş dönemde aynı felaketi Erzincan’ın yaşadığını belirterek, 1939 Erzincan depremine hatırlatma yapmaktadır. Âşık, bu depremden Ağrı’nın da etkilendiğini ve özellikle Ağrı Diyadin’in depremden daha çok etkilendiğini söyleyerek yaralıların olduğunu ifade eder. En büyük hasarı, Muradiye ve Çaldıran’ın aldığını vurgular.

Destanda, depremin Van ve Ağrı’daki etkileri, verdiği hasar ve halk üzerindeki yıkıcı etkileri üzerinde durulmuştur.

Gediz Depremi (28 Mart 1970)

“1086 canın kül olup savrulduğu, 1258 kişinin de yaralandığı Gediz Depremi, ilçe tarihine ‘en büyük felaket’ olarak geçti. Felaketzedeler bir yandan ölümlerini hüznü törenlerle gömerken, diğer yandan da serpeleyen karın altında çadırlarını kurup hayata tutunmaya çalışıyordu” (Pınar, 2012, s. 161-162). Depremin oluş saati ile ilgili şu bilgi verilir: “GMT ayarına göre 21.06.52’de Türkiye saatine göre ise 23.06.52’de meydana gelmiştir” (Pınar, 2012, s. 168).

Büyük kayıpların yaşandığı 1970 Gediz depremi, özellikle yaprak destanlarda ağırlıklı olarak işlenmiştir. İlk destan olarak işleyeceğimiz yaprak destan, Ahmet Bayrak tarafından “Kütahya Depreminde Ölen Kardeşlerimizin Destanı” başlığı altında yazılmış olup 1970 yılında, Sivas’ta bastırılmıştır. Dörtlükler halinde yazılan destanda, Kütahya Gediz’in viraneye döndüğü ve ancak Allah’ın yardım edebileceği ifade edilmektedir. Herkesin gözyaşı döktüğü ve depremin Allah’tan geldiği belirtilmektedir. Her meslek grubundan vatandaşın depremde öldüğü ve depremedelere hükümetin hep yardım ettiği dörtlüklerde vurgulanarak Allah’tan yardım istenmektedir.

Destanı diğer yaprak destanlardan ayıran yön destanı yazan Âşık Ahmet isminin destan ortasında ve sonunda geçmesidir. İnsanların hem canından hem de malından olduğu dörtlüklerde belirtilirken köylerin ve kasabaların viran olduğuna değinilir. Haber soracak kimselerin kalmadığı da ifade edilerek depremin nüfus üzerindeki etkisi vurgulanır.

“On bir ile on iki arası

Gündüz değil gece yarısı

Kiminin anası yok kiminin babası

Aman Allahım sen imdat eyle” (Bayrak, 1970, s.y).

dörtlüğünde âşık, depremin gece saat on bir ile on iki arasında gece yarısında vuku bulduğunu ve Allah’tan dileğini belirtir. Depremden sonra yangının başladığı ve pek çok yavrunun depremde can verdiği şu dörtlükte ifade edilmektedir:

“Depremden sonra başladı yangın

Yazılmakla bitmez şu benim derdim

On tane yavrum toprağa verdim

Aman Allahım sen imdat eyle” (Bayrak, 1970, s.y).

Ayrıca devletin depremzedelerin yanında olduğu ve o dönem devletin zirvelerinden olan Başbakan Süleyman Demirel’in de deprem yerinde olduğu belirtilir. Başbakanın gördüğü vahşet karşısında çok duygulandığı ve Âşık Ahmet’in de buna duyarsız kalmayarak destan söylediği ifade edilir. Son dörtlükte Âşık Ahmet, tekrar ismini vererek, o dönemde başbakan olan Demirel’in de depremde etkilenerek ağladığını ifade etmekte, Allah’tan yardım istemektedir.

Genel olarak destanda belirtilen husus, depremin Gediz’i viran ettiği, ölü sayısının fazla olduğu ve devletin her zaman depremzede halkının yanında olduğudur.

1970 yılı Gediz depremine ait olan ve ağıt-destan olarak değerlendirilebilecek yaprak destan, Çölbeyi Akdağ’a aittir ve 1970 yılında yazılıp aynı yıl basılan bir yapraktan ibaret olan ağıt-destan, “Gediz Zelzelesine Ağıt”tır.

Ağıt-destanda Gediz’in deprem anındaki ve deprem sonrasındaki bir resmi ortaya konurken, anasız kalan yavruların acıklı durumu ifade edilmektedir. Depremi yaşadığı zaman dilimi ve anasız kalan yavruların durumu aşağıdaki şekilde izah edilmektedir:

“Gece yarısı yeri salladı

Bunu duyan herkes ağladı

Yavrular sokakta anasız kaldı

Aman Allah ne zamana yetiştik” (Akdağ, 1970, s. 1).

Gediz’deki deprem haberinin Ankara’ya ulaşmasıyla birlikte başbakanın Gediz’e geldiği ifade edilmektedir. Deprem sonrasında toprak kazıldıkça cenazelerin çıktığı, depremin insanların neşesini yok ettiği ve özellikle 1966 yılında yaşanan Varto depremine teşbih yoluyla şöyle atıfta bulunulur:

“Toprak kazıldıkça cenaze çıktı

Bu zelzele Varto gibi bizi kahretti

Kanımız kurudu neşemiz gitti

Aman Allah ne zamana gark olduk” (Akdağ, 1970, s. 1).

Gediz depreminde pek çok yapının yıkıldığı yavrusunu kaybetmiş ana-babaların ağlayışı ve artık ocakların tütmediğı, bu destanın Kütahya-Gediz için söylendiğı ağıt-destanda belirtilerek kalanlara baş sağlığı dilekleriyle ağıt-destan bitirilir.

1970 Gediz Depremi ile ilgili bir başka yaprak destan, “Gediz ve Emet’te Olan Deprem Acıklı Destanı” adı altında yazılmıştır. Yaprak destan, halk şairlerinden Niğdeli Âşık Eyup Yavuzdeğer tarafından yazılmış, İzmir’de 9-4-1970 tarihinde 1250 adet bastırılmıştır. Âşık, yaprak destanda depremin Gediz ve Emet üzerindeki maddi ve manevi hasarını vermektedir. Örneğin ilk dörtlükte ölü ve yaralı sayısını şöyle ifade eder:

“Gediz kazasıdır Kütahya ili

Bir kül yığınınna benziyor hali

Sayırsız yaralı iki bin ölü

Perişan halleri duyan ağlasın” (Yavuzdeğer, 1970, s.y).

Diğer yandan depremde ölenlerin ve yaralananların olduğu belirtilerek yıkıntılardan iniltilerin geldiğı, gencinin yaşlısının depremde can verdiğı, depremin pek çok yuvayı yıktığı, her yerin yıkıldığı ve Türk insanının olaya çok üzüldüğü, her yuvadan 3-5 can verildiğı vurgulanır. Aşağıdaki dörtlükte deprem esnasında çıkan yangınlar şöyle ifade edilir:

“Elektirik sebep oldu yangına

Yaktı yıktı koydu toprak rengine

Şehir döndü bir yanardağ rengine

Ölen soydaşlara Hak rahmet kılsın” (Yavuzdeğer, 1970, s.y).

Diğer dörtlüklerde depremin yıkıcı etkileri ifade edilirken bir ilkokulun bu depremde virane olduğu söylenir. Bu destanda da âşığın ortada ve sonda olmak üzere iki yerde isminin geçtiğı görülür. Bazı vatandaşımızın depremde yaralandığı, bazılarının yangında yanıp kül olduğu destanda belirtilirken ölenlere Allah’tan rahmet dilenir.

Depremi oluş saati ve tekrarlaması neticesinde şu durumların yaşandığı destanda şöyle belirtilir:

“İlk sarsıntı saat dokuzda geçti

Uyanık olanlar sokağa kaçtı

İkincisi bu hallere yol açtı

Çakıl yığına benzedi Gediz” (Yavuzdeğer, 1970, s.y).

Âşık Ahmet Bayrak’ın “Kütahya Depreminde Ölen Kardeşlerimizin Destanı”nda ifade ettiği gibi bu destanda da başbakanın deprem bölgesine geldiği ve depremin Emet’teki etkilerine geniş yer verilir. Son dörtlükte ise depremin verdiği zarar belirtilerek âşığın ismi tekerrür edilir.

Yaprakta iki destan bulunmaktadır ve Hüseyin Genç tarafından yazılan destanların ilki “Türklerin Makaryos’a Seslenişi” dir. Aynı yaprakta ikinci destan olarak “Gediz’de Büyük Depremin Destanı” adlı deprem destanı yer almaktadır. Eser bir sayfadan ibaret olup 1970 yılında yazılmış, Korkuteli’nde bastırılmıştır.

Destanda âşık, depremin Allah’tan geldiğini herkesin büyük kederler yaşadığını belirtmektedir. Ayrıca depremde üç bin beş yüz ölü olduğu belirtilmekle birlikte depremin hangi gün ve ayda yaşandığı şöyle ifade edilir:

“Fırtına esiyor güney ve guzda

Yok sayıda bilmem kaç yüzde

Geldi bu felaket tam Mart otuzda

Şikayetim kimedir kime ne dersin” (Genç, 1970, s.y).

Deprem esnasında hatlar kesilmiş, yeni binaların bile depreme dayanamadığı, depremin dünyada da büyük yankı uyandırdığı belirtilirken Gediz kaymakamının çaresiz kaldığı, depremin acı bilançosu karşısında kaymakamın ağladığı destanda vurgulanmaktadır.

Cesetlerin bile çıkan yangında kül olduğu diğer dörtlüklerde ifade edilirken, Mehmetçiğin enkaz kaldırma çalışmasına katıldığı belirtilir. Deprem sırasında Ayşe teyzenin enkaz altında inleyişi şu dörtlükte verilmektedir:

“Ağlar da gözünün yaşını siler

Başına insanın geliyor neler

Ayşe teyze de enkaz altında inler

Şikâyetim kimedir kime ne dersin” (Genç, 1970, s.y).

Son dörtlükte, yemyeşil olan Kütahya’nın deprem sonrası cesetle dolduğu ifade edilir. Genel olarak destanın tüm dörtlüklerinde depremin yıkıcı etkisi üzerinde durulurken destanda Gediz kaymakamının durumu ve hükümetin depremedelerin yanında olduğu vurgulanır.

Genel olarak bakıldığında yaprak destanlar depremin yaşandığı anda depremi bizzat yaşayan ya da duyan halk şairlerince kaleme alınmıştır. Deprem olduğu anda kaleme alınan yaprak destanlarda bazen

ölü ve yaralı sayısı net olmamaktadır. Ancak deprem karşısında halkın içinde bulunduğu durum, yıkılan binaların betimlemesi, yakınlarını kaybetmiş depremzedelerin durumu, depremzedelere yapılan yurt içi ve yurt dışı yardımlar, bunların ulaşip ulaşmadığı vb. durumlar net bir şekilde ortaya konmaktadır.

Sonuç

Sözlü tarihimizde önemli bir yere sahip olan yaprak destanlar, toplumu derinden etkileyen olaylar üzerine söylenip yazılmaktadır. Olayın olduğu anda olaya tanık olan halk şairleri tarafından yazılan bu destanlarda olayla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Bu olaylar ise, halk şiirinin içinde yer alan ya ferdi olan âşık şiirlerinde ya da türkü, ninni, mani gibi anonim halk şiirinde işlenmiştir. Halk şairleri çağlar boyu, nesilden nesile bu şekilde olayları aktararak toplumsal tarihimizin unutulmasını engellemişlerdir.

Sözlü tarihimizde gördüğümüz toplumsal olayların başında deprem, sel, kıtlık, yangın vb. gelir. Toplumun genelini ya da bir bölümünü etkileyen bu olaylar, halk şairlerinin şiirlerinde işledikleri toplumsal konulardandır. Halk şiirine konu olan toplumsal olayların başında depremler gelmektedir. Çünkü depremler, Türk tarihi boyunca kaçınılmaz tabii âfetlerden olmuştur. Büyük maddi ve manevi yıkıcı etkilerinin olmasından dolayı halkı derinden etkilemiş olan depremler, bir toplumsal vaka dır. Sözlü tarihimizin merkezini oluşturan deprem ve deprem olayları halkın içinden çıkan ve bizzat olayı yaşayan âşıkların yaprak destanlarında yerini almıştır. Yaprak destanlarda işlenen bu toplumsal vaka konusunda, destanların satılmasıyla teknolojinin gelişmediği dönemde başka bölgeler de haberdar edilmiştir. Bir nevi o dönemlerde gazete hüviyetinde olan yaprak destanlar, olayın bizzat tanıkları olan âşıklar tarafından işlendiği için ayrıntılı şekilde olay anlatılmıştır. Bu âşık şiirlerinde ayrıca depremzedelerin ne tür ihtiyaçları olduğu ve kimlerin ne kadar yardım yaptığı, dost dünya ülkelerinin yardımları vb. durumlar ayrıntılı şekilde işlenmiştir. Bu destanlar, Türk insanının yanında olan dünya milletlerini, depremde talan eden, çalan çırpan ya da insan kaçakçılığı vb. yapan kişi ve ülkeleri gözler önüne sererek, zor durumlarda ülkemize karşı dünya ülkelerinin tutumlarını ortaya koymuştur. Bu noktada depremi işleyen yaprak destanlar, Türk dış politikasında izlenmesi gereken yollar konusunda da ışık tutmaktadır. Bu destanların, Âşık İlhamî'nin ağıt-destanını satarak depremzedelere yardım toplaması gibi, âşıklar tarafından satılmasıyla depremzedelere yardımlar toplanmıştır. Yani yaprak destanlara pragmatik yaklaşımla da bakılmıştır.

Türk tarihi boyunca yaşanan depremler, değişik tür ve şekildeki halk şiirine konu olmuştur. Yaprak destanlara konu olan depremler, özellikle yaprak destancılığın revaçta olduğu dönemlerde ağırlıklı olarak işlenmiş ve bu destanlar günümüz deprem tarihine ışık tutmuştur. Bu çalışmada yaprak destanlarda işlenmiş olan Mürefte depremi (1912), Erzincan depremi (1939), Çanakkale, Yenice, Çan depremi (1953), Muş-Varto depremi (1966), Adapazarı (ya da Mudurnu) depremi (1967), Van depremi (1976) ve Gediz depremi (28 Mart 1970)'ne yer verilmiştir. Ancak yaprak destanlarda işlenen depremler, bunlarla sınırlı değildir. Bu destanlarda genel olarak depreme ait hususlar arasında depremin

maddi ve manevi yıkıcı etkileri, halkın içinde bulunduğu durum, dönemin bina özellikleri, yapılan dış ve iç yardımlar, depremin tarihi ve verilen zayıatlar, ilk dönem yaprak destanlarında Osmanlı toprakları içinde bulunan ile, ilçeye, köye ve kasabalara, dönemin yönetiminin halka karşı tutumuna vb. hususlara yer verilmiştir. Günümüze ulaşmamış ya da âşıkların vârisleri tarafından gün yüzüne çıkarılmamış pek çok yaprak destan olduğu gibi bu destanların günümüzde eskisi kadar rağbet görmemesi yaprak destanların tamamına erişimi engelleyen faktörlerdendir. Bunların yanında sosyal kurumlar olan kütüphanelere ulaşmamış pek çok yaprak destan olduğu yaprak destan tarihinden anlaşılmaktadır.

Depremi işleyen yaprak destanlarda görüldüğü üzere Türk deprem tarihi bakımında önem arz eden destanlarda günümüzde deprem karşısında yapılması gerekenler, depreme dayanıklı yapı özellikleri yani deprem karşısında alınacak tedbirler, Türk dış politikası vb. konularda geleceğe ışık tutabilecek hususlar ortaya konmaktadır.

Kaynakça

Akbulut, Ç. Y. (2012). Gezginci destancılık mesleği ekseninde tür ve metin ilişkisinin problemleri üzerine. *Milli Folklor*, 24 (96), 51-57. Erişim adresi: <https://www.millifolklor.com>.

Akdağ, Ç. (Erzurumlu). (1970). *Gediz zelzelesine ağıt*, Gazeteciler Matbaası.

Arpat, E., Şaroğlu, F., İz, H. B. (1977). 1976 Çaldıran depremi, *Yeryuvarı ve İnsan*, 2 (1), 29-41.

Atalay, M. (7 Şubat 2017). 1912 Şarköy-Mürefte depreminin Çanakkale ve Gelibolu'daki etkileri, Erişim adresi: <https://www.canakkaletravel.com/yazi/1912sarkoy-murefte-depreminin-canakkale-ve-geliboludaki-etkileri.html>.

Avşar, M. (2019). Türklük biliminde gür bir ses Prof. Dr. İsa Özkan'a armağan. İbrahim Dilek, İhsan Kalenderoğlu (Ed.), *Tokat'ta âşık tarzı destan geleneğine dair tespitler ve Eşref Tonbuloğlu'nun destanları üzerine bir inceleme* (s. 369-386), Atatürk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Bahtıkara. (1966). *Deprem destanı-Nerde*, Günaydın Kitabevi-Arı Kitabevi Matbaası.

Bayrak, A. (1970). *Kütahya depreminde ölen kardeşlerimizin destanı*, Sebat Matbaası.

Baytekin, V. B. (Sivas İlköğretmen Okulu kurs öğrencisi). (1966). *Nerdesin Vartom*, Sebat Matbaası.

B. K.: Binali Kılıç, DT: 05.12.1959, Eğt: Önlisans (Eskişehir Anadolu Üniv. açıköğretim), Ağrı, Tutak, Sincan köyü, Derleme tarihi ve yeri: 26.06.2022. Ankara.

Ceylan, R. (1966). *Deprem destanı*, Karınca Matbaacılık.

Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*, Akçağ Yayınları.

Dündar, A. (2019). 1939 Erzincan depremi ve destân-ı zelzele, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 759-778, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>.

Elikara, H. (1967). *Adapazarı depreminde ölenlerin destanı*, b.y.

Genç, H. (1970). *Türkler'in Makaryos'a seslenişi-Gediz'de büyük depremin destanı*, Emel Matbaası.

Gür, A. F. (1953). *Çanakkale Boğazında batan geminin hakkında -zelzele- Çan, Gönen, Sarıköy, Yenice*, Gayret Matbaası.

Gürbüz, A. (1970). *Kazaya uğrayan Dumlupınar destanı-Zelzele felâketine*, Kanaat Matbaacılık ve Gazetecilik Ortaklığı.

Güzeycan, S. (1953). *Çan zelzelesi Yenice felâketi destanı*, Çanakkale Güven Basımevi.

Karaman, F. (20 Nisan 2020). Zelzele destanı (1939) /Erzincan depreminin Doğanşar ve çevresine etkileri, Erişim adresi: [https://m.facebook.com-Zelzele...-Değeryer Köyü Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği](https://m.facebook.com-Zelzele...-Değeryer-Köyü-Sosyal-Yardımlaşma-ve-Kültür-Derneği).

Keskin, F. E. (Ordu halk şairi-Ebulhayır Mustafalı köyünden). (1953). *Balıkesir Çanakkale İzmir zelzele faciası*, Gürses Basımevi.

Kılıç, B. (1976). *Acıların acısı*, Yeni Matbaa.

Koz, S. (t.y). Destan anlatma geleneği nedir? tarihi, Erişim adresi: <https://kulturelbellek.com/destan-anlatma-gelenegi>.

Nurlu, M., Görmüş, S. (Ağustos 1998). Deprem hasarlarının belirlenmesinde coğrafi bilgi sistemi (22 Temmuz 1967 Mudurnu Vadisi depremi, Türkiye), *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 41/2, 109-116. Erişim adresi: <https://jmo.org.tr>.

Ong, W. J. (2012). *Sözlü ve yazılı kültür-sözün teknolojileşmesi-*, S.P. Banon (çev.), Metis Yayınları.

Öncel, A. O. (27 Ağustos 2014), Litosferik afetler-3. Önemli depremler ve deprem hikâyeleri, depremlerle birlikte yaşamak, Öncel Akademi deprem notları, Erişim adresi:

<https://www.slideshare.net/oncel/neml-depremler-ve-deprem-hkyeler-depremlerle-brlkte-yaamak>.

Öztin, F. (1987). 9 Ağustos 1912 Şarköy-Mürefte depremi, *Deprem Araştırma Bülteni*, 14 (56), 91- 128.

Parmaksız, M. N. (2010). *Türk edebiyatında ağıt yakma geleneği ve ağıt-destanlar*, (1. Baskı), Akçağ Yayınları.

Pınar, M. (2012). *Gediz ansiklopedisi*, Gediz Belediyesi Kültür Yayınları.

Soytarı (Mahlas), (1900?), *Mürefte ve civarı büyük zelzele ve yangını garib destanı*, (Sahib ve naşiri: Edvad Mamacaniyan) R. Sukâyân Matbaası.

Tozlu, N., Tozlu, N., Ağaç, M. (2016). *Âşık İlhamî (Posuslu Nuri Baba)*, Akıl Fikir Yayınları.

Tuygun, Ü. (2004). *1992 Erzincan zelzelesi*, (3. Baskı), Kervan Yayıncı-İstanbul Matbaacılık.

Yavuzdeğer, Y. (1970). *Gediz ve Emet'te olan depremin acıklı destanı*, Doğruyol Matbaası.

Zengin, E. (2020). Cumhuriyet döneminde (Muş) Varto'da yaşanan depremler (1946-1966), Erişim adresi: <https://atif.sobiad.com/index.jsp>.

Screams of Earthquake Survivors: Their Leaf Epics*

Hatice SARGIN**

Abstract

Turkey is an earthquake-prone country. Therefore, many earthquakes have occurred in different time periods, and consequently, lots of lives and properties have been lost. Earthquakes and consequential griefs were voiced and shared with the folk through epics and requiems. In leaf epics, which are also important for our oral history and emerged with the use of lithography, the fact that current issues have been covered has also added news value to these epics. It is quite obvious that epic poet-minstrels lost their significance along with the transition from the oral culture atmosphere to the written culture atmosphere and then to the electronic environment. Leaf epic poets that were representatives of folk poetry produced, sang, and sold epics, especially until the 1980s. Earthquakes, mentioned in leaf epics, presented plenty of details to the reader. Minstrels, who experienced earthquakes, witnessed their consequences, and felt the pain deep in their hearts by hearing them discussed what happened and all the sufferings in detail during and after the incidents. Leaf epic poets put down earthquakes of Varto, Erzincan, Gediz, Çanakkale, Adapazarı, and Mürefte on paper and shared them with the folk. Leaf epic poets both conveyed what happened to a vast majority of the public and significantly formed a public opinion. Leaf epics attracted attention and were complimented greatly. These epics were accepted as people's newspapers since they supplied information to society about various issues.

Keywords

Fire, epic poet, earthquake, oral, minstrel, damage

---

* **Date of Arrival:** 26.08.2022

Date of Acceptance: 10.10.2022

Citation: Sargin H. (2022). Depremi Yaşayanların Çığığı: Yaprak Destanları. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 3: 23-56.

**Gazi University, Department of Turkish Folk Literature, Ph.D. Student, ANKARA/TURKEY, E-mail: haticesar07@gmail.com ORCID: 0000-0002-3923-9751

Голос Переживших Землетрясение: Йапрак Дестаны*

Хатидже Саргын**

Аннотация

По причине того что, территория Турции располагается в сейсмически активном регионе, в течение времени произошло большое количество землетрясений, последствия которых принесли человеческие жертвы и материальные потери. Данное стихийное бедствие и горе, которое переживали люди в процессе землетрясения, нашли свое отражение в эпосах (дестанах) и народных плачах. Наличие темы землетрясений в авторских эпических произведениях под названием «йапрак дестаны», возникших в период развития литографии и являющихся важными письменными источниками, добавляет неотъемлемую информационную ценность. Очевиден тот факт, что ашыки-рассказчики стали утрачивать свою прежнюю значимость с переходом от устной культуры к письменной, а в дальнейшем и к электронной. Народные поэты, которые являлись представителями жанра «йапрак дестаны», писали, исполняли и продавали данные произведения вплоть до 1980-х годов. Землетрясения, описанные в произведениях этого жанра, представлены читателю в подробных деталях. Рассказчики, являвшиеся лично свидетелями землетрясений, столкнувшиеся с этой разрушительной силой, весьма подробно изобразили горести, которые пережили люди во время и после бедствия. Народные поэты описали в своих стихах и рассказали народу о землетрясениях, произошедших в таких городах как Варто, Эрзинджан, Гедиз, Чанаккале, Адапазары, Мюрефте и др. Помимо того, что народные рассказчики доносят информацию до общества, они также несут важную функцию с точки зрения формирования общественного мнения. Произведения «Йапрак дестаны» были встречены позитивно и вызвали интерес среди читателей. Так как такие дестаны информируют общественность по разного рода вопросам, можно сказать, что они имеют статус народной газеты.

Ключевые слова

Пожар, эпический сказитель, землетрясение, ашык, ущерб

---

* Дата поступления статьи: 26.08.2022

Дата принятия статьи: 10.10.2022

Цитирование: Sargin H. (2022). Depremi Yaşayanların Çılgılığı: Yaprak Destanları. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 3: 23-56.

** Университет Гази, кафедра фольклористики, аспирант. Анкара/Турция. Электронная почта: haticesar07@gmail.com ORCID: 0000-0002-3923-9751